

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Železna cesta 16, 1000 Ljubljana
01 4735 531
gp@zagovornik-rs.si

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Podpisnik: Miha Lobnik
Izdajatelj certifikata: Republika Slovenija
Serijska št. certifikata: 5c 9c 18 4a 00 00 00 00
Datum poteka certifikata: 10.03.2026
Datum in čas podpisa: 16.09.02.12.2025
Referenčna številka: 0070-1/2025/14

Državni zbor
Poslanke in poslanci
Šubičeva 2
1000 Ljubljana

Elektronska pošta: gp@dz-rs.si

Številka: 0070-1/2025/14
Datum: 2. 12. 2025

Zadeva: Priporočila Zagovornika načela enakosti glede predloga Zakona o kazenski obravnavi mladoletnikov

Spoštovani,

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) je preučil predlog Zakona o kazenski obravnavi mladoletnikov (predlog ZOKOM), ki ga je pripravila Vlada Republike Slovenije in ga posredovala v obravnavo Državnemu zboru Republike Slovenije.¹

V skladu z drugo alinejo 21. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) **Zagovornik priporoča Državnemu zboru, naj v predlogu ZOKOM:**

1. 4. člen dopolni tako, da bo ustrezneje opredelil varstvo najboljših koristi mladoletnika (in ne zgolj koristi) ter s to določbo uskladi rešitve tudi na drugih mestih v zakonu;
2. v »III. Poglavju: Predkazenski in kazenski postopek« uredi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za mladoletnike z invalidnostmi v postopkih, zlasti za pripor, zaslišanja, namestitve in ukrepe za prevzgojo;
3. zagotovi, da se za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti, upoštevajoč standarde varstva osebnih podatkov, zbirajo anonimizirani podatki o mladoletnikih, razčlenjeni po osebnih okoliščinah spol, starost, vrsta invalidnosti, pripadnost etnični manjšini, glede na premoženjsko stanje staršev ali skrbnikov in druge osebne okoliščine.

S spoštovanjem,

Miha Lobnik
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

¹ Predlog zakona je objavljen na spletni strani Državnega zbora.

Dostopno na: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/zakonodaja/izbran!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zivSy9Hb283Q0N3E3dLQwCQ7z9g7w8nAwsnMz1w9EUGAWZGgS6GDn5BhsYGwQHGPHEaPfAAAwNCBOPx4FUfiNL8gNDQ11VFQEAAxcoa4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?uid=18CCEC3F12FF094EC1258D3E003723F9&db=pre_zak&mandat=IX.

Poslano:

- naslovníku (po e-pošti),
- zbirka dok. gradiva.

Priloga:

- Utemeljitev strokovne službe Zagovornika št. 0070-1/2025/14.

V vednost:

- Predsednica Republike Slovenije (gp.uprs@predsednica-slo.si)
- Državni svet Republike Slovenije (gp@ds-rs.si)
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije (urad.vsrs@sodisce.si)
- Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije (dtrs@dt-rs.si)
- Ministrstvo za pravosodje (gp.mp@gov.si)
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (gp.mddsz@gov.si)
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (gp.mvi@gov.si)
- Sodni svet (sodni.svet@sodisce.si)
- Državnotožilski svet (dts@dt-rs.si)
- Odvetniška zbornica Slovenije (info@odv-zb.si)
- Policija (gp.policija@policija.si)
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (info@varuh-rs.si)
- Informacijski pooblaščenec (gp.ip@ip-rs.si)
- Državno odvetništvo (urad.dodv@gov.si)
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (gp.ursiks@gov.si)
- Prezgojni dom Radeče (pd.radece@gov.si)
- Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje (zpkz-ce@gov.si)
- Uprava Republike Slovenije za probacijo (gp.upro@gov.si)
- Slovensko sodniško društvo (sodnisko.drustvo@sodisce.si)
- Društvo državnih tožilcev Slovenije (info@ddts.si)
- Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (pf-dekanat@pf.uni-lj.si)
- Pravna fakulteta Univerze v Mariboru (info.pf@um.si)
- Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici (info@epf.nova-uni.si)
- Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani (inst.crim@pf.uni-lj.si)
- Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (irssv@siol.net)
- Pedagoški inštitut (pedagoski.institut@pei.si) Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani (tajnistvo@pef.uni-lj.si)
- Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem (info@pef.upr.si)
- Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani (info@fsd.uni-lj.si)
- Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani (dekanat@mf.uni-lj.si)
- Društvo poravnalcev Slovenije v kazenskih zadevah (mklanjscek@gmail.com)
- Združenje občin Slovenije (info@zdruzenjeobcin.si)
- Združenje mestnih občin Slovenije (zmos@koper.si)
- Skupnost občin Slovenije (info@skupnostobcin.si)
- Skupnost centrov za socialno delo (info@scsd.si)
- CNVOS (info@cnavos.si)
- Zavod RS za šolstvo (info@zrss.si)
- Strokovni center Logatec (info@zvil.si)
- Strokovni center Kranj (ravnatelj@vz-kranj.si)
- Strokovni center Frana Milčinskega Smlednik (info@scfm-smlednik.si)
- Strokovni center Mladinski dom Malči Beličeve (md.malci-beliceve@guest.arnes.si)
- Strokovni center Mladinski dom Jarše (info@mdj.si)
- Strokovni center Planina (info@sc-planina.si)
- Strokovni center Višnja Gora (tajnistvo-vizvgora@guest.arnes.si)
- Strokovni center Maribor (tajnistvo@sc-mdm.si)
- Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana (info@psih-klinika.si)
- Svetovalni center za otroke in mladostnike (info@scoms-lj.si)
- Nacionalni inštitut za javno zdravje (info@nijz.si)

- Zbornica kliničnih psihologov (info@klinikna-psihologija.si)
- Združenje za otroško in mladostniško psihiatrijo (info@zomp.si)

UTEMELJITEV STROKOVNE SLUŽBE ZAGOVORNIKA K PRIPOROČILOM ŠT. 0070-1/2025/14

1.

Zagovornik načela enakosti priporoča Državnemu zboru, naj v predlogu ZOKOM 4. člen dopolni tako, da bo ustrezneje opredelil varstvo najboljših koristi mladoletnika (in ne zgolj koristi) ter s to določbo uskladi rešitve tudi na drugih mestih v zakonu.

Pregledali smo, v kakšni meri je pripravljavec upošteval Zagovornikova dosedanja priporočila k prvemu osnutku predloga ZOKOM iz marca 2025² in k drugemu osnutku predloga ZOKOM iz avgusta 2025.³ Ugotavljamo, da tri ključna priporočila Zagovornika niso bila upoštevana, zato jih ponavljamo v okviru zakonodajnega postopka.

Namen predloga ZOKOM je celostno urediti položaj mladoletnih osumljencev in storilcev kaznivih dejanj v postopkih. S tem bi se zagotovila jasnost in določnost pri urejanju s predpisi, kar zahtevajo načela pravne države iz 2. člena Ustave RS. Zakonsko besedilo mora biti tako, da je vsak mladoletnik v največji možni meri sposoben sam ugotoviti, kakšne so njegove pravice in dolžnosti v postopkih, ne da bi poznal vsebino drugih zakonov, mednarodno pravo, moral besedilo pravno razlagati ali da bi mu morali to pojasnjevati starši, odvetnik ali sodnik. Glede na to izhodišče, torej z vidika položaja mladoletnika in njegovih pravic, Zagovornik ostaja pri treh ključnih priporočilih, ki jih je podal že v fazi strokovnega usklajevanja v okviru priprave predloga zakona, ter podaja predloge normativnih rešitev.

V ta namen naj se naslov ter prvi odstavek 4. člena spremenita in dopolnita tako, da se glasita:

»4. člen
(varstvo najboljših koristi mladoletnika)

(1) V postopku proti mladoletniku vsi organi, ki v njem sodelujejo ter osebe, ki mladoletnika obravnavajo, upoštevajo njegove najboljše koristi tako, da jih individualno raziščejo, ocenijo, obrazložijo in kot vsebinsko načelo (merilo) upoštevajo pri odločanju in obravnavi. Mladoletnik ima pravico, da se pri obravnavi v postopkih ali v zvezi z njimi njegove najboljše koristi ves čas upoštevajo tako, da so vse njegove pravice polno in enako zagotovljene v največji možni meri in da se zagotavlja njegov celosten razvoj na način, da se zavaruje njegovo fizično, psihološko, moralno, duhovno integriteto in njegovo dostojanstvo.«

V izvirniku prvega odstavka 3. člena Mednarodne konvencije o otrokovih pravicah (MKOP) je poudarek, da morajo biti pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, glavno vodilo otrokove **najboljše** koristi (ne le koristi).⁴ 4. člen predloga ZOKOM zavezo k upoštevanju načela mladoletnikovih najboljših koristi glede na veljavno zakonodajo pomembno razširja na vse situacije, torej ne le ob osebni obravnavi v prisotnosti mladoletnika. A še vedno ureja le otrokovo korist (ednina), ne pa najboljših koristi. Enako pomanjkljiva je rešitev v Družinskem zakoniku, zato osnutek predloga ZOKOM ne sme slediti takemu načinu urejanja.

² Dostopna na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocila-zagovornika-nacela-enakosti-glede-predloga-zakona-o-obravnavanju-mladoletnikov-zaradi-kaznivih-dejanj/>.

³ Dostopna na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocila-zagovornika-nacela-enakosti-glede-predloga-zakona-o-kazenski-obravnavi-mladoletnikov-zokom/>.

⁴ V angleškem jeziku se glasi: »In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the **best** interests of the child shall be a primary consideration«.

Otrokovih koristi je praviloma več, medsebojno niso istovetne, lahko so si do neke mere v medsebojni napetosti, celo v nasprotju. Tega vnaprej ni mogoče opredeliti, ampak je treba individualno raziskati glede na edinstven položaj vsakega mladoletnika posebej. Le ena od mladoletnikovih koristi ne zadošča za celosten uvid v to, kakšne so pravice mladoletnika in kakšne so pravne obveznosti organov. Ni nujno, da v posameznih položajih kakšna korist prevlada sama zase. Tudi če prevlada, mora biti to predmet vsebinske, kvalitativne presoje, ne pa kvantitativne (npr. v praksi se uporablja tudi standard »največje« koristi otroka), saj otrokovih koristi praviloma ni moč tehnično izmeriti. Zato je treba med več mladoletnikovimi koristmi (nanje se gleda tudi v časovni dimenziji, npr. v zvezi s pravico do razvoja) pretehtati tako, da so vse koristi mladoletnika zagotovljene ne le v čim večji meri, ampak tudi vsebinsko, vsaka od njih na najboljši možen način. Predlog ZOKOM ne razčleni vseh elementov najboljših koristih mladoletnika.

Odbor za otrokove pravice,⁵ ki nadzira MKOP, je obveznosti po prvem odstavku 3. člena MKOP pojasnil v Splošnem komentarju št. 14 (2013) o pravici otroka, da se njegove najboljše koristi upoštevajo kot glavno načelo pri odločanju. V njem poudarja, da gre za **pravico otroka**, ki je neposredno uporabna določba MKOP. Predstavlja tudi **postopkovno pravilo**, ki organu daje nalogo, da otrokove najboljše koristi oceni, obrazloži in kot **vsebinsko načelo (merilo)** upošteva pri odločitvi, npr. pri priznanju, razmejitvi ali omejitvi njegovih pravic. Cilj je zagotoviti vse pravice vsakega otroka polno in enako v največji možni meri. S tem se zagotavlja celosten razvoj vsakega konkretnega otroka, kar pomeni, da se zavaruje otrokovo fizično, psihološko, moralno, duhovno integriteto in njegovo dostojanstvo. Nacionalna ureditev mora biti dovolj prilagodljiva, da lahko upošteva vse (edinstvene) položaje posameznih otrok. Otrokov položaj mora biti po usmeritvah Odbora za otrokove pravice vsebinsko in procesno v ospredju. Odbor je obveznosti po MKOP glede udeležbe otrok v pravosodju posebej razčlenil tudi v Splošnem komentarju št. 10 (2007) in nazadnje v Splošnem komentarju št. 24 (2019).

Ta pravica je tesno povezana z načelom nediskriminacije, pri tem pa ne gre le za upoštevanje mladoletnikove starosti. Le individualen pristop lahko upošteva edinstvenost vsakega mladoletnika, tudi položaj njegove intersekcionalnosti (sovpadanja identitet in družbenega ozadja, npr. porekla, družbenoekonomskega položaja itd.), tako v smislu tveganj za diskriminacijo in vprašanj zagotavljanja enakih možnosti (npr. za osebe z duševno motnjo, težavami v duševnem razvoju, drugimi hujšimi težavami na področju duševnega zdravja, hujše socialne ali psihološke stiske), kot zaradi zagotavljanja spoštovanja njegove identitete (npr. raba jezika) in s tem celostnega razvoja. Sistematično je treba zaznati in prepoznati možne posebnosti in potrebe, ki izhajajo iz osebnih okoliščin posameznega mladoletnika, npr. spola, jezika, invalidnosti, zdravja, družbenega položaja, ali drugih okoliščin na strani otroka, njegovih staršev, zakonitega skrbnika ali družinskih članov.

Vprašanje pravice do varstva mladoletnikovih najboljših koristi le deloma sovpada s pravico do izdelave individualne ocene mladoletnika (IOM). Pojem najboljših koristi je bolj dinamičen in se lahko spreminja glede na kontekst tekom posameznih dejanj oziroma faz v postopku, glede na to, katera od koristi mladoletnika je bolj v ospredju. Za učinkovito izvajanje teh obveznosti je torej nujno, da se zaznajo razlogi za posebno ranljivost ali druge individualne potrebe mladoletnikov, tudi tiste, ki izhajajo iz osebnih okoliščin. Te osebne okoliščine je treba prepoznavati na strani mladoletnika ali v zvezi z njim. Po drugi strani pa varstvo najboljših koristi vseh otrok terja, da se te informacije po možnosti tudi zbira z namenom spremljanja položaja mladoletnikov ter načrtovanja specifičnih sistemskih ukrepov za skupine mladoletnikov v najbolj ranljivih položajih (glej priporočilo 3 spodaj).

Za izpeljavo procesnih obveznosti varstva najboljših koristi mladoletnika Zagovornik ponovno priporoča, da se natančneje uredi oziroma konkretizira ključne obveznosti zagotavljanja procesnih in starosti primernih prilagoditev za mladoletnike (glej priporočilo 2 spodaj).

⁵ Poudarki iz dela Odbora za otrokove pravice, tako glede splošnih komentarjev, sklepnih ugotovitev ob nadzoru posameznih držav ter obravnavanih primerov kršitev so dostopni na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>.

Čeprav so takšne prilagoditve nujne tudi v vseh drugih procesnih ureditvah postopanja sodišč in drugih organov oblasti,⁶ so toliko bolj pomembne za obravnavo mladoletnikov zaradi kaznivih dejanj.

Z besedno zveza »mladoletnikove najboljše koristi« v ustreznih sklonih naj se dosledno uskladi tudi vse druge rešitve v zakonu, ki sedaj (nedosledno) pretežno omenjajo le mladoletnikovo korist (ednina).

⁶ Glej Priporočila Zagovornika načela enakosti glede osnutka predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o splošnem upravnem postopku, zlasti 1-3 in 5. Dostopno na <https://zagovornik.si/izdelki/priporocila-zagovornika-nacela-enakosti-glede-osnutka-predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-splosnem-upravnem-postopku-zup-i/>.

2.

Zagovornik priporoča Državnemu zboru, naj v predlogu ZOKOM v »III. Poglavju: Predkazenski in kazenski postopek« uredi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za mladoletnike z invalidnostmi v postopkih, zlasti za pripor, zaslišanja, namestitve in ukrepe za prevzgojo.

V ta namen naj se med pravice mladoletnika za sedanjim 50. členom doda nov člen z naslovom:

»(pravica do rabe jezika in do drugih postopkovnih in starosti primernih prilagoditev)

(1) V postopku po tem zakonu so mladoletnikom in drugim udeležencem, še posebej osebam z invalidnostmi, brezplačno zagotavljane postopkovne in starosti primerne prilagoditve, zlasti:

- pravica do rabe slovenskega znakovnega jezika in jezika gluhoslepih ter na dvojezičnih območjih italijanskega in madžarskega znakovnega jezika;*
- pravica rabe svojega jezika ali jezika, ki ga razume,*
- pravico do rabe alternativnih in dopolnilnih (ojačevalnih) oblik komunikacije, vključno s tehničnimi pripomočki za to;*
- pravica do rabe svoje pisave in dostopnosti pisanj, dokumentov ter zvočnih in zvočno - slikovnih posnetkov;*
- možnost taktilnega zaznavanja ter avdiodeskripcije dokazov in opravil za osebe, ki so slepe ali slabovidne.*

(2) Navedene prilagoditve se zagotavljajo zlasti pri odločanju o priporu in izvrševanju pripora, za zaslišanja in druga ključna procesna dejanja dokazovanja, ki vplivajo na enako varstvo pravic, za izdajo odločb, namestitve in ukrepe za prevzgojo.

(3) Kadar se po tem zakonu obravnava mladoletnike v ranljivih položajih ali osebe z invalidnostjo, se lahko na njihovo zahtevo ali po presoji sodnika oziroma druge osebe, ki opravlja dejanja v postopku, posameznemu sklepu ali odločbi priloži poenostavljena oziroma lahko berljiva oblika odločbe. Za ranljive položaje se štejejo zlasti intelektualne in psihosocialne invalidnosti, težave v duševnem zdravju ter omejene bralne ali jezikovne sposobnosti. Poenostavljena oblika odločbe mora vsebovati pojasnilo, da je zavezujoča odločba izvirnik. O pravici do take oblike odločbe morata biti poučeni oseba iz tega odstavka ter mladoletnik, mlajši od 16 let, s čimer se zagotovi tudi posredovanje ključnih informacij za njihovo učinkovito udeležbo v postopku.«

(4) Če mladoletnik ali drug udeleženec postopka zaradi invalidnosti ali zdravstvenega stanja ali zato, ker ne razume dobro jezika ali je nepismen, ne bi mogel učinkovito sodelovati v postopku kot vsi drugi, ima pravico imeti osebo po lastni izbiri, da mu pomaga v postopku. To pravico ima zlasti pri odločanju, pri sprejemanju informacij in pri posredovanju izjav. Tako osebo ima lahko ne glede na določbe o obveznem zastopanju. Sodnik ali druga uradna oseba po potrebi pred izvedbo posameznih dejanj v postopku zagotovi, da si mladoletnik ali drug udeleženec postopka lahko tako osebo pravočasno zagotovi.

(5) Če je to potrebno zaradi varstva njegovih najboljših koristi ima mladoletnik v postopku pravico podpore zagovornika otrokovih pravic v skladu z zakonom, ki ureja varuha človekovih pravic.«

V okviru ugotavljanja najboljših koristi mladoletnika ter IOM je treba upoštevati vse osebne okoliščine mladoletnika (glej priporočilo 1). Preprečiti je treba tudi diskriminacijo zaradi jezika v postopkih in v zvezi z njimi. Treba je zagotoviti možnost rabe svojega jezika, ne le jezika, ki ga mladoletnik razume (npr. zagotavljanje rabe svojega jezika z odvetnikom, zagovornikom otrokovih pravic).

Gre za bistven pogoj enakega varstva pravic v kazenskih postopkih iz 22. člena Ustave RS, pravice do poštenega sojenja iz 23. člena Ustave RS ter za posebno pravico iz 62. in 62.a člena Ustave RS.

Njene kršitve lahko pomenijo absolutno bistveno kršitev postopka. Raba jezika mora biti prilagojena vsakemu mladoletniku posebej. MKOP v prvem odstavku v tč b) pod VI. določa, da so države v položajih, ki jih ureja predlog ZOKOM, dolžne zagotoviti, da ima vsak otrok »brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem;«.

Brez tega urejanja obstaja tveganje kršitve zahteve po razumni prilagoditvi ter dolžnih postopkovnih prilagoditev, ki pomenita diskriminacijo zaradi invalidnosti po 5. in 13. členu Konvencije o pravicah invalidov (MKPI). MKPI varuje vse otroke z invalidnostmi pred diskriminacijo zaradi katerekoli osebne okoliščine, vključno z večkratno in presečno (intersekcijsko) diskriminacijo. Odbor za pravice ljudi z invalidnostmi opozarja, da so zanj posebej ranljivi otroci nasploh, zlasti pa deklice in otroci iz staroselskih skupin. 13. člen MKPI zahteva, da se ljudem z invalidnostmi zagotovi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za učinkovito sodelovanje v vseh pravnih postopkih. Postopkovne prilagoditve pomenijo vse potrebne in ustrezne modifikacije in prilagoditve v okviru dostopa do pravnega varstva, ki so potrebne v določenem primeru, da se zagotovi sodelovanje ljudi z invalidnostmi na izenačeni osnovi kot drugim. Odbor MKPI je v Splošnem komentarju št. 6 o enakosti in nediskriminaciji⁷ pojasnil tudi obveznosti po 13. členu MKPI, enako kot jih je pred tem že Visoki komisar za človekove pravice.⁸ Postopkovne in starosti primerne prilagoditve v individualnem primeru se razlikujejo od razumnih prilagoditev v tem, da dolžnosti niso omejene z morebitno nesorazmernostjo.⁹ Ponazoritev postopkovne prilagoditve je prepoznavanje različnih metod komunikacije za ljudi z invalidnostmi pred sodišči (npr. raba znakovnega jezika, jezika gluhoslepih, raba posrednikov in tistih, ki lahko omogočijo npr. alternativno komunikacijo).

Uvid v možne prilagoditve dajejo mednarodna načela in smernice Posebnega poročevalca za ljudi z invalidnostmi, odbora MKPI in Odposlanca generalnega sekretarja Združenih narodov za invalidnost in dostopnost (glej načelo 3).¹⁰ Starosti primerne prilagoditve lahko vključujejo razširjanje informacij o razpoložljivih mehanizmih za vložitev pritožb in dostop do pravnega varstva z uporabo starosti primerne in preprostega jezika. Odbor za odpravo diskriminacije žensk v Splošnem priporočilu št. 33 (2015) opredeljuje ukrepe, ki so potrebni za zagotovitev dostopnosti do pravnega (sodnega) varstva, ki morajo biti občutljivi za spol.¹¹

⁷ Dostopno prav tam.

⁸ Glej dokument A/HRC/34/26, dostopno na <https://digitallibrary.un.org/record/859577?v=pdf>.

⁹ Kot to prepričljivo pojasnjuje Visoki komisar za človekove pravice je bil med pogajanji o MKPI je bil izraz »razumna« v okviru 13. člena namerno opuščen. 13. člen zato zahteva »procesne prilagoditve«, ki niso omejene s pojmom »nesorazmernega oz. neupravičenega bremena«. To razlikovanje je temeljno, saj je pravica do dostopa do pravnega (sodnega) varstva porok za učinkovito uživanje in uveljavljanje vseh pravic. Neuspeh pri zagotavljanju postopkovne prilagoditve torej predstavlja obliko diskriminacije zaradi invalidnosti v povezavi s pravico do dostopa do pravnega (sodnega) varstva.

¹⁰ International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities (2020).

Dostopno na:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf.

¹¹ Vključno z: (a) zagotavljanjem pravne pomoči in odstranitvijo ekonomskih ovir, (b) odpravo jezikovnih ovir z zagotavljanjem prevajalcev in tolmačev ter dostopnostjo pomoči osebam, ki tega ne morejo brati ali pisati; (c) ozaveščanje, izobraževanje in pripravo pravnih pripomočkov, vodil ipd. o pravosodnih mehanizmi, ki mora biti na voljo v različnih formatih in jezikih skupnosti; (d) razvoj informacij in komunikacijske tehnologije, hkrati pa zagotoviti njeno široko dostopnost; (e) odstranitev fizičnih in drugih ovir v okolju za sodelovanje; in (f) vzpostavitev „centrov za dostop do pravosodja“ za zagotavljanje pravnih pomoči in podporo ter olajšati dostop do pravnega varstva z zagotavljanjem osnovnih storitev, kot je varstvo otrok. Glej odstavek 17.

Nekatere tovrstne obveznosti so sicer že urejene. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov ureja nekatera vprašanja zagotavljanja dostopnosti pisanj in rabe svoje pisave (7. člen), vprašanja dostopnosti dobrin in storitev (8. člen) ter objektov v javni rabi (9. člen), in vprašanje obveščenosti (14. člen). Ureja različne vidike odprave grajenih in komunikacijskih ovir (17. člen).

Glede zagotavljanja vseh, tudi javnih storitev, določa obveznost, da se osebam z invalidnostmi zagotovi primerna podpora (npr. s pomočjo druge osebe kot so bralci, tolmači slovenskega znakovnega jezika, tolmači za gluhoslepe, oznake v brajici ter podatki v lahko čitljivi in razumljivi obliki). Po Zakonu o kazenskem postopku se lahko zagotovi lahko branje pri obrazložitvi sodbe. Da so prilagoditve možne, izhaja tudi iz tretjega odstavka 223. člena Sodnega reda.

Pomemben je tudi priročnik za zagotavljanje dostopnosti v pravosodju.¹² A to urejanje glede na 89. člen Ustave RS ni zadostno. Celovito urejanje v predlogu ZOKOM naj zagotovi, da bodo mladoletnikom njihove pravice čim lažje razumljive. Seveda pa je potrebno tudi ustreznije urejanje v drugih ključnih zakonih, ki urejajo postopke pred sodišči in drugimi organi oblasti (glej opombo 4).

Zagotoviti je treba, da so poleg pravosodnih organov v ožjem smislu ustrezno dostopni tudi vsi drugi prostori in način obravnave, npr. v zavodih, kjer poteka obravnava mladoletnikov, pred izvedenci, pri izvajanju rehabilitacijskih storitev. Za zagotavljanje postopkovnih prilagoditev po MKPI ni dopustno pogojevati teh storitev z vprašanjem morebitnih prekomernih bremen. Za podrobnejši uvid v to tematiko glej priročnik v opombi 12.

V predlogu ZOKOM naj se zato zagotovi, da se na zahtevo ali glede na ugotovljeno potrebo v IOM ali *ad hoc* mladoletnikom (in drugim udeležencem v postopku) v postopkih brezplačno zagotovi primeroma naštetih ključne prilagoditve glede rabe jezika, pisav, komunikacije v preprostem jeziku¹³ ali lahko branju¹⁴, osebno podporo pri razumevanju vsebine sporočil oziroma komunikacije (vključno z zagovornikom otrokovih pravic), odločanje s podporo (podporno odločanje), dostop do elektronskih oblik vabil, zapisnikov, odločb, dokazov in drugih pisanj ter zvočnih ali zvočno-slikovnih posnetkov ter dostop do taktilnega zaznavanja ter avdio deskripcije gradiv in opravil v postopkih (npr. materialnih dokazov, opisovanje stanja ob ogledu, vedenja strank in ključnih prič v času pričanja). Za podrobnejšo utemeljitev teh obveznosti se sklicujemo na obrazložitve k smiselno podobnim priporočilom Zagovornika.¹⁵

¹² Priročnik za zagotavljanje dostopnosti in enakih možnosti vsem osebam v sodnih in drugih postopkih. Dostopno na https://validity.ngo/wp-content/uploads/2024/09/Slovenia_Disability-Benchbook_SL.pdf.

¹³ Angleški izraz »plain-language« je oblika izražanja, zapisa, sporočanja, ki je osredotočena na bistvo sporočila. Cilj je čim večja razumljivost komunikacije. V nekaterih primerjalnih ureditvah (npr. ZDA, Nova Zelandija) je bila to pravno urejena oblika komuniciranja že pred uveljavitvijo MKPI. V Sloveniji ta izraz še nima ustreznega prevoda v pravnem redu, prevod MKPI pa uporablja prevod »običajni« jezik, ki ni ustrezen. Nekaj pravil za to glej na [https://www.plainlanguage.gov/about/definitions/ ali na](https://www.plainlanguage.gov/about/definitions/ali_na) https://en.wikipedia.org/wiki/Plain_languagea. Izraz »preprosti jezik« pri prevodu MKPI uporablja Zagovornik, prav tako se uporablja v stroki (gl. npr. dr. Dragica Haramija, Razvoj bralne pismenosti pri učencih priseljencih z modelom lahkega branja in/ali preprostega jezika, v Sodobna pedagogika št. 2, dostopno na https://www.sodobna-pedagogika.net/clanki/02-2021_razvoj-bralne-pismenosti-pri-ucencih-priseljencih-z-modelom-lahkega-branja-in-ali-preprostega-jezika/).

¹⁴ Lahko branje je izraz za prirejena besedila, zapisana na način in v obliki, ki omogoča kar najlažje branje in razumevanje in s tem dostopnost za osebe, ki težje berejo, zlasti osebe z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi. Lahko branje poleg prirejene vsebine in oblike besedila vsebuje tudi slikovno gradivo, ki součinkujeta. V Sloveniji je to že standardizirano (glej <https://lahkojebrati.si/PRIROCNICA>).

¹⁵ Glej npr. priporočila Zagovornika k osnutku predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o splošnem upravnem postopku. Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocila-zagovornika-nacela-enakosti-glede-osnutka-predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-splosnem-upravnem-postopku-zup-i/>.

V predlogu ZOKOM gre za vprašanje ugotavljanja in uveljavljanja kazenske odgovornosti mladoletnikov. To narekuje, da bi se njihovo procesno sposobnost presoјalo v tem kontekstu, ali glede na njihovo starost in zrelost, ne pa v okviru presoje njihove poslovne sposobnosti (sklepati pravne posle civilnega prava, delno poslovno sposobnost mladoletnik pridobi šele s 15. letom starosti). Za ustrezno upoštevanje intelektualne raznolikosti ter morebitnih duševnih motenj ali dolgotrajnejših zdravstvenih stanj (čustvene in vedenjske motnje) je treba zato mladoletnikom in drugim osebam namesto omejitev procesne sposobnosti prednostno zagotoviti podporo pri komunikaciji in odločanje s podporo.

3.

Zagovornik priporoča Državnemu zboru, naj v predlogu ZOKOM zagotovi, da se za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti, upoštevajoč standarde varstva osebnih podatkov, zbirajo anonimizirani podatki o mladoletnikih, razčlenjeni po osebnih okoliščinah spol, starost, vrsta invalidnosti, pripadnost etnični manjšini, glede na premoženjsko stanje staršev ali skrbnikov in druge osebne okoliščine.

V ta namen naj se v IV. poglavju za 168. členom doda nov »7. oddelek« z naslovom »zbiranje podatkov o enakosti« ter z novim členom vnese naslednje določbe:

»(zbiranje podatkov o enakosti o obravnavanih mladoletnikih)

(1) Za načrtovanje, izvajanje in spremljanje učinkovitosti ukrepov za uresničevanje pravic mladoletnikov ter za zaznavanje in upoštevanje njihovih posebnih potreb in varstva najboljših koristi, zlasti varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti mladoletnikov v posebej ranljivih položajih, se ob upoštevanju standardov varstva osebnih podatkov zbirajo izključno anonimizirani podatki o obravnavanih mladoletnikih. Podatki se razčlenijo po osebnih okoliščinah spola, starosti, vrsti invalidnosti, pripadnosti etnični manjšini ter po premoženjskem stanju staršev ali skrbnikov ali drugih osebnih okoliščinah.

(2) Organi in strokovnjaki, ki sodelujejo pri obravnavi mladoletnikov po tem zakonu, so dolžni sodelovati pri beleženju, zbiranju in obdelavi teh podatkov.

(3) Način zbiranja podatkov iz prvega odstavka tega člena in sodelovanje organov ter strokovnjakov pri zbiranju s predpisom podrobneje uredi minister, pristojen za pravosodje, v enem letu po uveljavitvi tega zakona.«

S predlogom ZOKOM je treba omogočiti zbiranje anonimiziranih podatkov o mladoletnih osumljencih, obdolžencih in obsojencih za kazniva dejanja za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti. Ti podatki morajo biti razčlenjeni glede na osebne okoliščine. Analiza takih podatkov je ključna za prepoznavanje systemske in strukturne diskriminacije, tudi tiste nehotene, in za pripravo ustreznih ukrepov za njeno odpravo. Šele tovrstni podatki pogosto razkrivajo nehotene učinke postopkov, praks ali pravil, npr. posredno diskriminacijo določenih skupin mladoletnikov ali posebno ranljivost položajev določenih skupin (npr. zaznavo položajev morebitne presečne diskriminacije).

Slovenijo različni mehanizmi nadzora na področju človekovih pravic opozarjajo, da ne zbira in analizira podatkov o enakopravnosti, enaki obravnavi in enakih možnostih (angl. »equality data«).

Odbor za otrokove pravice priporoča Sloveniji,¹⁶ naj vzpostavi celovite sisteme zbiranja podatkov o otrocih. Ti podatki naj bodo razčlenjeni po različnih osebnih okoliščinah, kot so starost, spol, etnična pripadnost, geografska lokacija in socialnoekonomski status, da se omogoči učinkovito spremljanje izvajanja MKOP. Odbor je k temu pozval tudi v Splošnem komentarju št. 24 (2019) o pravicah otrok v pravosodnem sistemu.¹⁷

Odbor Združenih narodov za odpravo rasne diskriminacije priporoča Slovenij,¹⁸ naj zbira in analizira statistične podatke o sestavi prebivalstva, vključno z etnično pripadnostjo, da bi lahko ocenili obstoj, preprečili ali odpravili morebitno rasno diskriminacijo in njene posledice.

¹⁶ Tretje in četrto poročilo Odbora za otrokove pravice Sloveniji.

¹⁷ Splošni komentar št. 24 (2019) o pravicah otrok v pravosodnem sistemu, odstavek 113.

¹⁸ Sklepne ugotovitve o osmem do enajstem periodičnem poročilu Slovenije.

Odbor MKPI je izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja sistematičnih in podrobnih podatkov o osebah z invalidnostmi ter njihovih socialnih razmerah, vključno z ovirami, s katerimi se soočajo v družbi.¹⁹ Priporoča zbiranje in analizo podatkov po različnih osebnih okoliščinah, kot so spol, starost, etnična pripadnost, vrsta invalidnosti, družbenoekonomski položaj, zaposlitev in prebivališče, ter ovirah, ki jih doživljajo.

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) v okviru Sveta Evrope v svojih priporočilih Sloveniji vseskozi priporoča zbiranje podatkov o pojavih rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije, antisemitizma in sorodnih nestrpnosti, saj ti podatki pomagajo pri ocenjevanju obsega teh pojavov in pri oblikovanju ustreznih odzivov. ECRI poudarja, da bi morali biti ti podatki zbrani ob spoštovanju standardov varstva podatkov, vključno z načeli zaupnosti, informiranega soglasja in prostovoljne samoopredelitve.²⁰

Z ustrezno dopolnitvijo predloga ZOKOM naj se tako z zbiranjem in analizo teh podatkov omogoči spremljanje stanja glede polnega in enakega ter učinkovitega uresničevanje pravic vseh mladoletnikov, ki so obravnavani v kazenskih postopkih, zlasti za:

- prepoznavanje morebitnih pojavov in vzorcev diskriminacije;
- pripravo ciljnih, na realnih tveganjih utemeljenih ukrepov za izboljšanje obravnave mladoletnikov, zagotavljanje enakih možnosti in preprečevanje ter odpravljanje posledic diskriminacije, zlasti skupin mladoletnikov v posebno ranljivih položajih;
- spremljanja učinkovitosti zaščite pravic mladoletnikov, preprečevanje viktimizacije ter za zagotavljanje ustrezne rehabilitacije in reintegracije vseh mladoletnikov v družbo.

¹⁹ Sklepne ugotovitve glede uvodnega poročila Slovenije.

²⁰ Končne ugotovitve za Slovenijo (2022) o upoštevanju priporočil iz leta 2019.